

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

SERMONES

AD POPULUM.

CLASSIS I.

SERMONES DE SCRIPTURIS.

SERMO I¹.

De eo quod scriptum est, (Gen. 1, 1.) *In principio fecit Deus cælum et terram, etc.* (Joan. 11.) *In principio erat verbum* : contra Manichæos.

I. Qui meminit debiti sui², sententiæque apostolicæ, qua dictum est : « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis, se ipsum debet ad reddendum ipse » compellere³. » Et revera quantolibet fremitu debitoribus exactorum terror incumbat ; multo vehementius exigit charitas, quæ aufert ab exactione pondus timoris,

¹ Alias de Diversis 14. — ² Vide D. Guillon, tom. xxii, pag. 423-444. —

³ Rom. xiii, 8.

et verecundiæ majus imponit. Memini me fuisse pollicitum Charitati Vestræ, adversus Manichæorum stultas perniciosasque calumnias, quibus Veteri Testamento insidiantur, responsionem per nos non defuturam, quantum Dominus donare dignatur. Advertite igitur, et videte laqueos serpentinos, atque inde subtracta jugo Christi colla supponite. Audent quippe illi hujuscemodi dolos prætereendere incautis, ut dicant adversari sibi Scripturas Novi et Veteris Testamenti, ita ut una fide retineri utrumque non possit: ita ut una fide retineri utrumque non possit: et ipsa principia libri Geneseos et Evangelii ^{xxxv} Joannem sibimet inimica persuadere molientes, quasi ex adversa fronte committunt.

II. Moyses enim dicit, inquit, « In principio fecit » Deus cœlum et terram¹, » nec nominat Filium, per quem facta sunt omnia: cum Joannes dicat: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus » erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia » per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihi². » Hoccine contrarium est, an potius sibimetipsi contrarii sunt, qui ea quæ non intelligunt, cæcitate reprehendere, quam pietate quærere maluerunt? Quid enim dicturi sunt, cum ipsum principium Filium Dei esse respondero, in quo Deum fecisse cœlum et terram, Genesis loquitur? An forte hoc probare non potero, cum de ipso Novo Testamento, cui velint nolint, fracta superbiæ cervice subduntur, testes mihi præsto esse cognoscam? Ait enim Dominus incredulis Judæis: « Si crederetis Moysi, crederetis et mihi: » ille enim de me scripsit³. » Cur ergo non ipsum Dominum intelligam, in quo principio fecit Deus Pater cœlum et terram? Nam « In principio fecit Deus cœlum et terram, » Moyses utique scripsit, quem de Domino scrip-

¹ Gen. 1. — ² Joan. 1, 1, etc. — ³ Id. v, 46.

sisse, ipsius Domini voce firmatur. An forte non est etiam ipse principium? Neque hinc dubitare oportebit, loquente Evangelio, ubi Judæi cum a Domino quæsissent quis esset, ipse respondit: « Principium, quia et loquor vobis¹. » Ecce in quo principio fecit Deus cœlum et terram. Cœlum ergo et terram fecit Deus in Filio, per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil: ut etiam Evangelio concordante cum Genesi, secundum Testamenti utriusque consensum teneamus hæreditatem, litigiosasque calumnias exhæredatis hæreticis relinquamus.

III. Nullo modo autem Vestram Prudentiam movere debet, quod cum Joannes evangelista non dixerit, Omnia in ipso facta sunt, sed « Omnia per ipsum facta sunt; » non legamus in Genesi, Per principium fecit Deus cœlum et terram, sed, « In principio fecit Deus cœlum et terram. » Dicit enim Apostolus: « Ut ostenderet nobis mysterium voluntatis suæ secundum bonam voluntatem » suam, quam proposuit in illo in dispositione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in » cœlis sunt, et quæ in terris, in ipso². » Quemadmodum itaque hic sic audis quod ait, « in ipso, » ut intelligas et « per ipsum: » sic in eo quod dicit Joannes: « Omnia » per ipsum, » etiam « in ipso » intelligere cogaris. Et quemadmodum hic non mihi aufertur intellectus, quo intelligo in ipso facta esse omnia, cum « per ipsum » legam: sic in Genesi cum legam in ipso factum esse cœlum et terram, quis me intelligere prohibet et per ipsum? Nisi forte e duobus Testamentis Manichæi transferunt litem, et eam inter beatissimos restes Novi Testamenti, hoc est, inter Paulum Joannemque constituunt: quia ille ait, « in » ipso; » ille, et « per ipsum. » Sed nos, sicut Paulum et Joannem contrarios sibi esse non credimus; ita de

¹ Joan. viii, 23. — ² Ephes. 1, 9, 10.

Moysi et Pauli concordia etiam ipsos cogimus confiteri.

IV. Et quoniam sicut isti duo sibi, sic etiam Joannes consentit ambobus : quia ita dixit « per ipsum, » ut « in ipso » intelligi non prohibeat : omnia divina scripta inter se pacata consistunt. Sed quemadmodum solet accidere, ut quando transeuntes nubes per obscura noctis intuemur, earum caligine sic acies nostra turbetur, ut in contrarium nobis sidera currere videantur : sic isti hæretici, quia in sui erroris nubilo pacem non inveniunt, videtur eis potius divina Scriptura rixari.

V. Fortassis dicant, non de Verbo Dei dictum esse : « In principio fecit Deus cœlum et terram. » Fac esse, non in principio, quod est unicus Filius Dei; sed in principio temporis dictum intelligatur quod scriptum est : « In principio fecit Deus cœlum et terram : » non quia jam erat tempus, antequam esset nulla creatura : (non enim vel tempus esse cœternum quisquam dixerit Deo, qui est conditor temporum :) sed ut cum cœlo et terra esse cœperit tempus. Si ergo quisque sic intelligat, cognoscens duntaxat creaturæ Creatorisque distantiam, ne cœternum Deo qui fecit, dicat esse quod fecit; certe vel in illo verbo elucebit numerus personarum, ubi dictum est : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram¹ : » et, « Fecit Deus hominem ad imaginem Dei². » Quanquam etiamsi non appareret, et sub unitatis appellatione Trinitas intelligentibus insinuaretur; non ideo contrarium principio Geneseos, Evangelii principium videri debuit prudentibus : non enim videri nisi imprudentibus potuit. Habemus enim talium in Scripturis locutionum innumera exempla. Ipse Dominus loquens ait : « Ego » autem dico vobis, Non jurare omnino, neque per cœlum, quia sedes Dei est; neque per terram, quia sca-

¹ Gen. 1, 26. -- ² Ibid. 27.

» bellum est pedum ejus¹. » Numquid propterea quia ibi se non nominat, fortasse negaturi sunt quod sedeat Christus in cœlo? Item dicit Apostolus : « O altitudo divitarum sapientiæ, et scientiæ Dei : quam inscrutabilia sunt » judicia ejus, et investigabiles viæ ipsius! Quis enim » cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius illi fuit? » aut quis prior dedit ei, et retribuetur ei? Quoniam ex » ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria » in sæcula sæculorum². » Etiam hic Filii mentio nominatim non facta est. Unum dicit esse Apostolus Deum et Dominum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Cur ergo isti Moysen sibi elegerunt, quem Joanni evangelistæ opponerent, Paulum autem apostolum ei opponere noluerunt? Quia scilicet imperitis hominibus duo Testamenta persuadere voluerunt esse contraria; ut uno teste utantur, alterum respuant. Hoc enim profitetur error ipsorum. Nam si esset alius, cujus item dementissimus furor ipsum Novum Testamentum sibi contrarium apud imperitos conaretur ostendere; quid aliud ageret, nisi quemadmodum isti Moysen et Joannem, ita ille Paulum et Joannem, tanquam inimicos rixantesque proponeret? Sicut autem sincerissima et verissima fides commendat Pauli Joannisque concordiam; et in eo quod beatus Paulus ait : « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, » non solum Patrem, sed et Filium et Spiritum sanctum » docet intelligi : » Sic Moysi et Joannis pacem intuens, in eo quod Moyses dixit : « In principio fecit Deus cœlum » et terram, » si principium accipit temporis, nihil aliud in eo quod dictum est, « Deus, » nisi Trinitatis unitatem agnoscit; aut principium in quo fecit Deus cœlum et terram, ipsum Filium incunctanter amplectitur. Multa sunt alia quæ secundum has regulas locutionis divinarum Scrip-

¹ Matth. v, 34, 35. -- ² Rom. xi, 33, etc.

turarum commemorare possimus, sed ne oneremus memoriam Sanctitatis Vestræ, ista commemorasse suffecerit. Cætera vos ipsos quærere, vel cum Scripturæ leguntur, advertere, atque inter vos considerare concorditer et pertractare adhortamur. Conversi etc.

SERMO II¹.

De tentatione Abrahæ a Deo.

I. NOTISSIMA pietas patris nostri Abrahæ reddita nobis est in memoriam per recentem lectionem : et est quidem ita mirabilis, ut nullum cor arbitrandum sit tam obliuiscum, ut inde aliquando elabi possit. Verumtamen nescio quomodo, quotiescumque legitur, quasi tunc fiat, ita afficit mentes audientium. Magna fides, magna pietas, non solum in Deum, sed etiam in ipsum unicum Filium, cui nihil mali esse pater credidit, quidquid de illo iusserat qui creavit². Pater enim filii sui esse poterat Abraham, secundum operationem carnis, non autem creator et conditor, secundum operationem majestatis. Et quidem, sicut dicit Apostolus, non secundum carnem natus est Isaac Abrahæ, sed ex promissione³ : non quia eum carne non erat operatus, sed quia de summa desperatione susceperat ; et nisi adesset promittens Deus, nihil tam senex de visceribus aniculæ conjugis sperare audebat posteritatis. Sed credidit nasciturum, et non plangit moriturum. Ejus dextera eligitur ad sacrificium, ut moreretur ; cujus cor electum est ad fidem, ut nasceretur. Non trepi-

¹ Alia s de Tempore 72. — ² Paulus ad Hebr. xi, 17. — ³ Galat. iv, 23.

davit Abraham credere, quando promittebatur ; non trepidavit offerre, quando exigebatur : nec fuit religio credentis contraria devotioni obedientis. Hoc dico, non sibi dixit Abraham, Deus mihi locutus est : quando promisit filium, credidi quia mihi daturus esset Deus posteritatem : et qualem posteritatem ? Ut diceret mihi : « In Isaac vocabitur tibi semen¹. » Et ne forte sic vocaretur mihi semen Isaac, ut ante me meus filius moreretur : « In semine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes². » Ipse mihi ergo loquens promisit filium, et ipse exigit ut occidam ? Non sibi fecit quæstionem quasi de contrariis et sibi adversantibus verbis Dei promittentis filium nasciturum, et postea dicentis, Occide mihi filium tuum : sed erat in corde ejus fides semper inconcussa, et nullo modo deficiens. Cogitavit enim Abraham, Deum qui dedit ut ille de senibus nasceretur qui non erat, posse etiam de morte reparare³. Amplius enim est quod jam fecerat Deus, cum qui non erat post tantam desperationem videbat sibi datum filium, et si humanam infirmitatem consulas, impossibile. Adjecit itaque animum ad fidem : non credidit aliquid impossibile esse Creatori. Qui, quemadmodum crediderat, suscepit filium, credidit postea jubenti Deo : jam in suscepto filio probaverat Deum. Credidit filium suscepturus, credidit occisurus. Ubique fidelis, nusquam crudelis. Omnino perduxit filium ad locum victimæ : armavit etiam dexteram cultro. Attendis quis feriat, et quem feriat : attende quis jubeat. Pius ergo Abraham obtemperando : quid Deus jubendo ? Ne forte infirmis, non dicam sacrilegis animis, ipse displiceat qui jubebat. Sed si placet qui obtemperabat, quomodo displicebat qui jubebat ? Quia si Abraham bene fecit obtemperando ; multo melius, et longe melius, incomparabili modo, Deus jubendo.

¹ Gen. xxi, 12. — ² Id. xxii, 18. — ³ 2 Retract. cap. xxii, n. 2.

II. Fortasse sacramentum quærat. Non enim frustra hoc Deus juberet, aut carnaliter accipiendum est, quod lectum fortasse nonnullorum minus intelligentium corda commovit. «Tentavit, inquit, Deus Abraham¹.» Sic ergo ignarus est Deus rerum, sic nescius cordis humani, ut tentando hominem inveniat? Absit: sed ut ipse homo se inveniat. Primo itaque, fratres, propter illos qui adversantur Legi veteri, Scripturæ sanctæ; quia nonnulli non intelligentes citius volunt exagitare quod non intelligunt, quam quærere ut intelligant; et non fiunt humiles inquisitores, sed superbi calumniatores: propter hos ergo qui Evangelium volunt accipere, et Legem veterem respuere; putantes in via Dei posse se esse, et recte uno pede ambulare; quoniam non sunt Scribæ eruditi in regno Dei, qui proferunt de thesauro suo nova et vetera²: propter hos ergo tales, ne qui forte hic lateant, aut etsi hic non sunt, habeant qui adsunt, quid talibus respondeant, breviter solvenda est ista quæstio. Dicimus talibus, Evangelium accipitis, Legem non accipitis: nos autem dicimus, eundem esse Evangelii misericordissimum largitorem, qui extitit etiam Legis terribilis lator. Lege enim terruit, Evangelio conversos sanavit, quos ut converterentur Lege teruerat. Imperator dedit legem, et multa commissa sunt contra legem: lex quam dedit imperator, non noverat nisi punire peccantes: restabat ergo, ut ad solvenda delicta eorum, ipse cum indulgentia veniret, qui legem præmiserat. Sed quid dicit perversum cor, quia dicit accipere se Evangelium, Legem vero respuere? Quare respuit? Quia scriptum est, inquit, «Tentavit Deus Abraham.» Ego Deum colam qui tentat? Christum cole, quem habes in Evangelio. Ipse te revocat ad intelligendam Legem. Sed quia non transierunt ad Christum, in suo blasphematate re-

¹ Gen. xxi, 1. — ² Matth. xiii, 52.

manserunt. Non enim colunt Christum, qualis prædicatur in Evangelio, sed qualem ipsi sibi finxerunt. Propterea super velamen stultitiæ suæ naturalis, addunt alterum velamen perversæ opinionis. Et quando per duplex velamen poterit videri quod lucet in Evangelio? Displicet tibi tentans Deus, displiceat tibi tentans Christus. Sed cum placuerit tibi tentans Christus, placeat tibi tentans Deus. Et Christus enim Filius Dei Deus, et cum Patre Christus unus Deus. Ubi igitur legimus tentantem Christum? Evangelium loquitur: ait enim Philippo: «Unde ememus panes, ut manducent hi?» Et sequitur Evangelista: «Hoc autem dicebat, tentans enim: ipse enim sciebat quid esset facturus¹.» Refer nunc animum ad Deum tentantem Abraham: ipse enim sciebat quid esset facturus. Agnoscitur tentator Christus, agnoscitur tentator Deus: corrigatur tentator hæreticus. Non enim sic tentat hæreticus, quomodo tentat Deus. Deus enim tentat, ut aperiat homini: hæreticus tentat, ut Deum sibi claudat.

III. Ergo noverit Charitas Vestra, tentatione Deum non id agere, ut ipse aliquid cognoscat quod ante nesciebat; sed ut ipso tentante, id est, interrogante, quod est in homine occultum prodatur. Non enim sibi homo ita notus est, ut Creatori; nec sic æger sibi notus est, ut medico. Ægrotat homo; ipse patitur, medicus non patitur; et ab illo qui non patitur, expectat audire qui patitur. Ideo in Psalmo clamat homo: «Ab occultis meis munda me, Domine².» Quia sunt in homine occulta ipsi homini in quo sunt; et non procedunt, neque aperiuntur, neque inveniuntur, nisi in tentationibus. Si Deus cessat tentare, magister cessat docere. Sed Deus tentat, ut doceat; diabolus tentat, ut decipiat³. Cui tamen nisi ille qui tentatur dederit locum, inanis tentatio et irridenda

¹ Joan. vi, 5, 6. — ² Psal. xviii, 13. — ³ Beda et Florus ad Ephes. iv.

repellitur. Ideo Apostolus: « Neque detis, ait, locum diabolo¹. » Dant autem locum homines diabolo ex concupiscentiis suis. Non enim vident homines diabolum, cum quo pugnant, sed facile habent remedium. Se ipsos interiorius vincant, et de illo foris triumphant. Quare hoc dicimus? Quia nescit se homo, nisi in tentatione discat se. Cum autem didicerit se, non se negligat. Si enim se negligebat latentem, non se negligat totum.

IV. Quid ergo dicimus, fratres? Etsi sciebat se Abraham, nos non noveramus Abraham. Aut sibi, aut certe nobis prodendus erat: sibi, ut sciret unde gratias ageret; nobis, ut sciremus vel quid a Domino deprecaremur, vel quid in homine imitemur. Quid ergo nos docet Abraham? Ut breviter dicam, ut Deo non præponamus quod dat Deus. Interim ad litteram rerum gestarum, antequam tractetur latebra sacramenti, id est quid lateat in hoc mysterio, quo jussus est Abraham occidere unicum filium. Ergo nec illud quod tibi pro magno præstat Deus, præponas illi qui præstitit: et cum tibi voluerit subtrahere, non tibi vilescat: quia gratis amandus est Deus. Quod enim dulcius a Deo præmium, quam ipse Deus?

V. Ergo impleta Abraham devotionis obedientia, audit a Deo: « Nunc cognovi quoniam tu times Deum². » Quod ita intelligitur, quod Abraham fecerit Deus ut sibi innotesceret. Sicut quando loquitur Propheta: (Christianis loquor, vel proficientibus in schola Dei; non sunt rudia nec nova quæ dico, sed Vestræ Sanctitati nobiscum usitatissima et manifestissima:) quando Propheta loquitur, quid dicimus? Dixit Deus, plane dicimus. Dicimus etiam, Dixit Propheta. Et utrumque recte dicimus, et utrumque in auctoritate invenimus. Et Apostoli sic intellexerunt Prophetas, ut dicerent, Dixit Deus. Et alio loco, Dixit

¹ Ephes. iv, 27. — ² Gen. xxii, 12.

Isaias. Utrumque verum est, quia utrumque invenimus in Scripturis. Solvat mihi Christianus quæstionem, quam modo proposui; et solvet sibi, quam paulo ante proposui. Quomodo? Quia quod homo dicit de dono Dei, Deus dicit; secundum illud: « Non enim vos estis qui loquimini, » et cætera¹. » Et iterum, « Ecce ego Paulus loquor vobis². » Et iterum, « Christus qui in me loquitur³. » Ergo istam regulam, fratres, transferte ad illud quod aliquando tortuosum videbatur, et rectum erit.

VI. Illum ergo omnes intueamur, ut esurientes animas nostras ille pascat, qui esurivit propter nos; qui pauper factus est, cum dives esset, ut ipsius paupertate nos ditaremur⁴. Opportune ad eum paulo ante cantavimus: « Omnia a te⁵ expectant, ut des illis escam in tempore opportuno⁶. » Si omnia, omnes, si omnes, et nos. Non ergo si quid boni in sermone daturi sumus, nos dabimus, sed ille a quo omnes accipimus; quia omnes ad eum expectamus, Tempus est det: sed faciamus quod dixit, ut det, id est, expectemus ad eum; ipsum corde intueamur: quia sicut oculi cordis et aures ad illum. Patente aure⁷ cordis audite magnum sacramentum. Omnia quidem sacramenta divinarum Scripturarum utique magna atque divina sunt: sunt tamen insigniora, magisque præcipua, quæ maxime intentos nos desiderant, et quæ præ cæteris ædificant lapsos, satiant esurientes: qui non ita satiantur, ut fastidiant; sed ut si satietas sine fastidio, pellens inopiam, non assumens contemptum. Quem non moveat jussus immolari unicus filius ei, a quo promissus est? Et maxime res ita gesta, ut audivimus, intentos animos facit ad quærendum exponi sacramentum.

VII. Ante omnia tamen, fratres, hoc in nomine Do-

¹ Matth. x, 20. — ² Galat. v, 2. — ³ 2 Cor. xiii, 3. — ⁴ Id. viii, 9. — ⁵ Forte ad te. — ⁶ Psal. ciii, 27. — ⁷ Forte ad illum patent aure, etc.

mini et admonemus, quantum possumus, et præcipimus, ut quando auditis exponi sacramentum Scripturæ narrantis quæ gesta sunt, prius illud quod lectum est credatis sic gestum, quomodo lectum est; ne subtracto fundamento rei gestæ, quasi in aëre quæratæ ædificare. Abraham pater noster homo erat illis temporibus fidelis, credens Deo, justificatus ex fide, sicut Scriptura dicit, et vetus et nova. Suscepit filium de Sara uxore, jam in senectute utrisque constitutis, ex magna desperatione, sed secundum hominem¹. Quid autem de Deo non sperandum, cui difficile nihil est? Qui sic facit magna, quomodo parva; sic suscitatur mortuos, quomodo creat vivos. Si pictor eadem arte facit murem, qua elephantem, (diversa opera, sed ars una:) quanto magis Deus qui dixit, et facta sunt, mandavit, et creata sunt²? Quid difficile facit, qui verbo facit? Qua facilitate creavit Angelos ultra coelos, ea facilitate luminaria in coelis, ea facilitate pisces in mari, ea facilitate arbores et animalia in terra: ea facilitate magna, qua parva. Cui ergo cuncta facillimum fuit facere de nihilo, mirandum est qua dedit senibus filium? Tales ergo illos viros, vel illos homines habebat Deus, et illo tempore tales fecerat præcones Filio venturo, ut non solum in his quæ dicebant, sed etiam in his quæ faciebant, vel in his quæ illis accidebant, Christus quæretur, Christus inveniatur. Quidquid Scriptura dicit de Abraham, et factum est, et prophetia est: sicut Apostolus quodam loco dicit « Scriptum est enim, quod Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et alterum de libera³: » quæ sunt in allegoria. Hæc ergo sunt duo Testamenta.

VIII. Jam ergo non imprudenter dicimus, quia Isaac et

¹ Gen. xv, 6; Rom. iv, 3; et Galat. iii, 6. — ² Psal. cxlviii, 5. — ³ Galat. iv, 22.

natus est Abraham, et aliquid significavit. Sicut et immolare filium iussus obtemperat Deo, perducit ad locum, pervenit triduo, dimittit duos servos suos cum jumento, pergit ipse quo Deus præceperat; levat lignum in altare, levat filium super lignum. Antequam veniat filius ad locum sacrificii, portat lignum quo levandus est. Deinde cum jam pene feriretur, sonat vox, ut parcatur: et non tamen sine sacrificio et sine sanguine fuso receditur. Apparet aries in vepe inhærens cornibus, immolatur, peragitur sacrificium. Peracto sacrificio dicitur ad Abraham: « Facio semen tuum, sicut stellas cœli, et arenam maris; et obtinebit semen tuum civitates adversariorum; et bene dicentur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quod exaudisti vocem meam¹. » Vide ergo quando factum est, et quando fit commemoratio facti ipsius. Quando dicit ille Aries: « Foderunt manus meas et pedes meos, et cætera². » Quando peractum est illud in Psalmo sacrificium, tunc in ipso Psalmo dictum est: « Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ; et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium: quoniam ipsius est regnum, et ipse dominabitur gentium³. » Si commemorabuntur, dictum est, præsignatum est aliquando, quod fieri jam videmus.

IX. Videamus ergo quomodo impletum sit, et unde impletum, quo præcedente sacrificio impletum, quod dictum est Abraham: « In semine tuo benedicentur omnes gentes⁴. » Felices gentes, quæ illud non audierunt, et nunc legentes crediderunt, quod credidit ille qui audivit. Credidit enim Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est⁵. Quod credidit Deo, intus in corde, in sola fide est⁶: quod autem immo-

¹ Gen. xxii, 17, 18. — ² Psal. cxi, 17. — ³ Ibid. 28, 29. — ⁴ Gen. xxii, 18. — ⁵ Jacob. ii, 23. — ⁶ Beda et Florus ad Rom. iii.